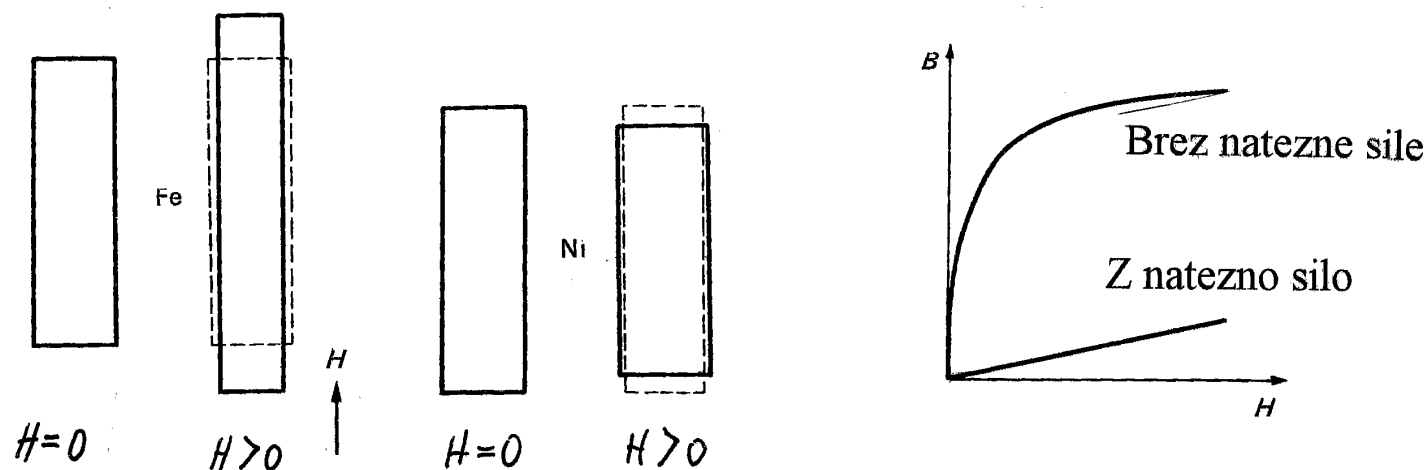
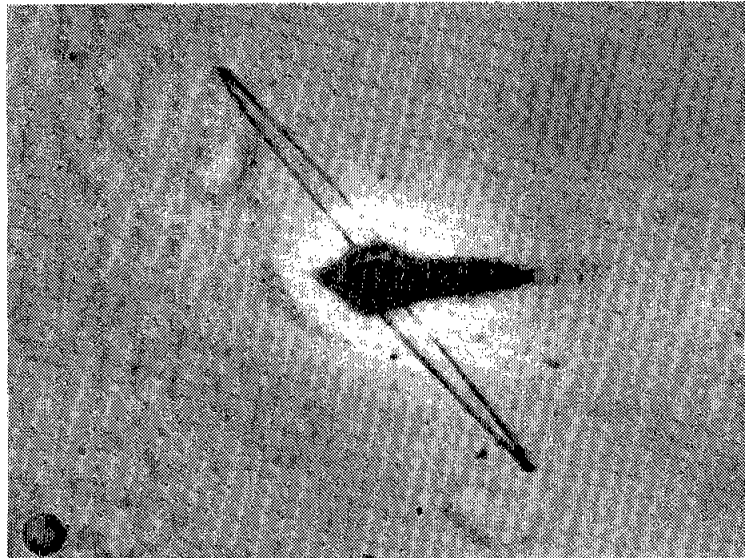

Ostale lastnosti feromagnetnih materialov

Magnetostrikcija

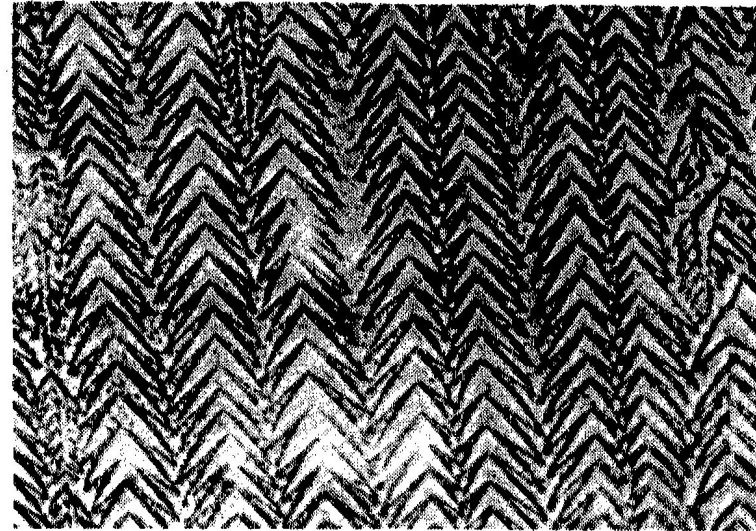
Slika 5.32a Magnetostrikcija pri železu in pri niklju

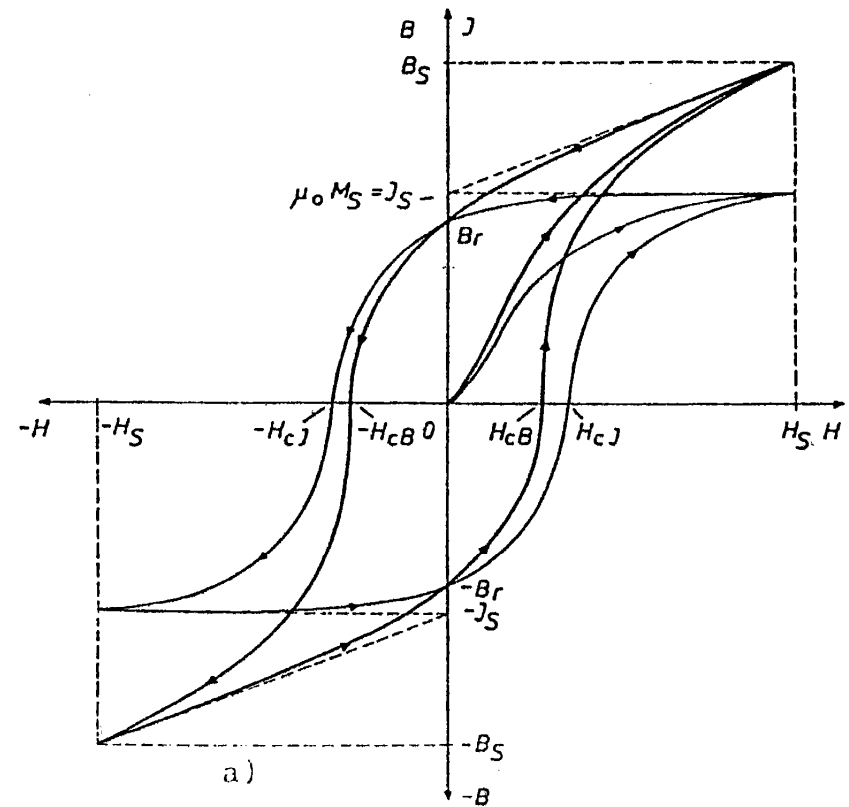
Vpliv ovir pri magnetenju

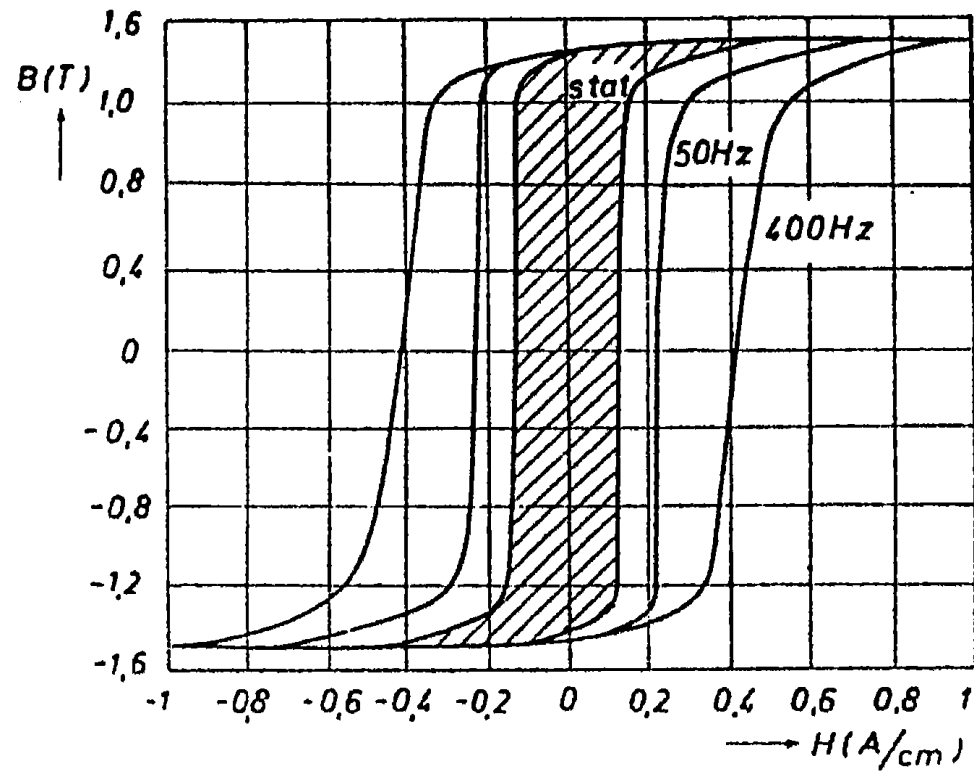
Oblike pregrad in domen pri feromagnetnih materialih

Karakteristiki $J = f(H)$ in $B = f(H)$

Statična in dinamična histerezna zanka

Statična in dinamična histerezna zanka

Permeabilnost magnetnih materialov

Absolutna permeabilnost

$$\mu = \frac{B}{H}$$

Ponazarja prirastek gostote magnetnega pretoka z jakostjo polja na magnetilni krivulji

Relativna permeabilnost

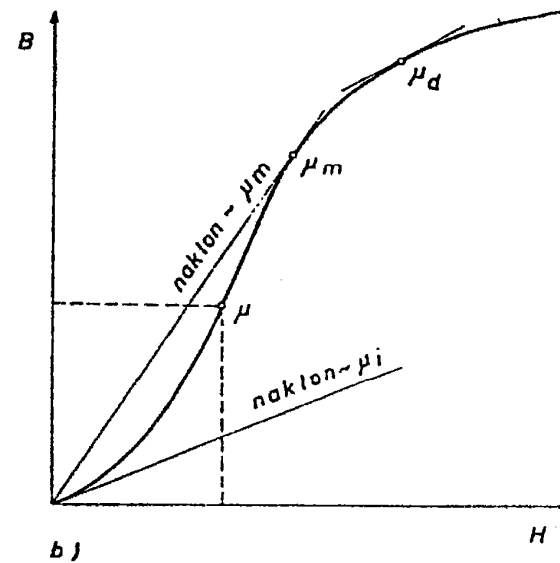
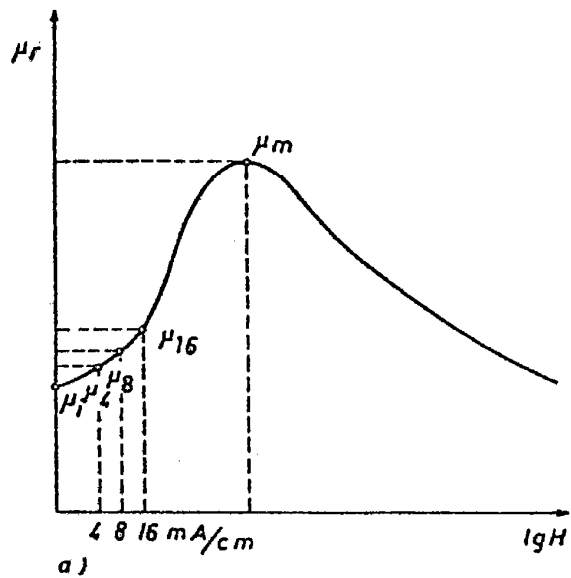
$$\mu_r = \frac{\mu}{\mu_0} = \frac{B}{\mu_0 \cdot H}$$

Primer: relativno permeabilnosti pri jakostih polja 2500, 5000, 10000 A/m itd zapišemo kot μ_{25} , μ_{50} , μ_{100} , itd.

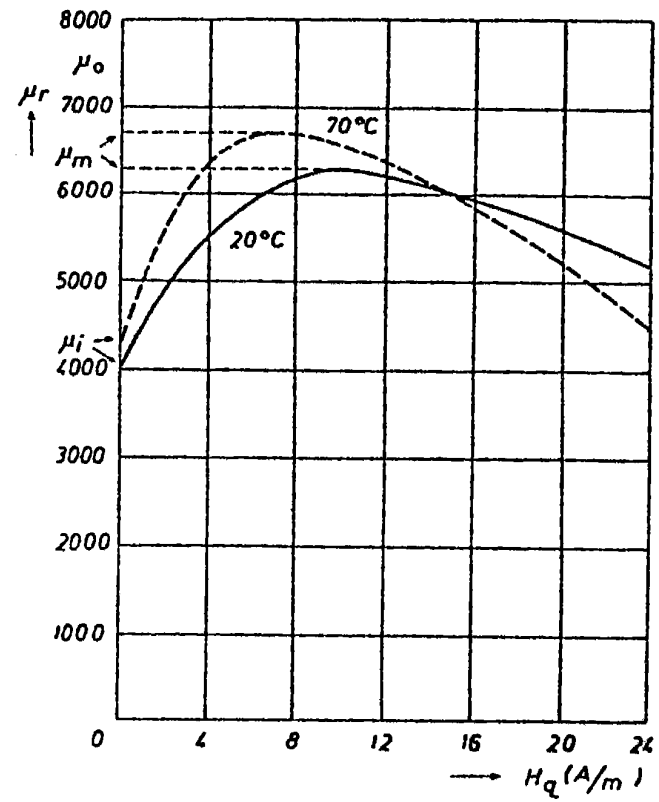
Začetna permeabilnost

Dobimo jo z meritvami pri majhnih vrednostih magnetne poljske jakosti z ekstrapolacijo proti nič ($H \rightarrow 0$)

$$\mu_i = \frac{1}{\mu_0} \cdot \lim_{H \rightarrow 0} \frac{B}{H}$$

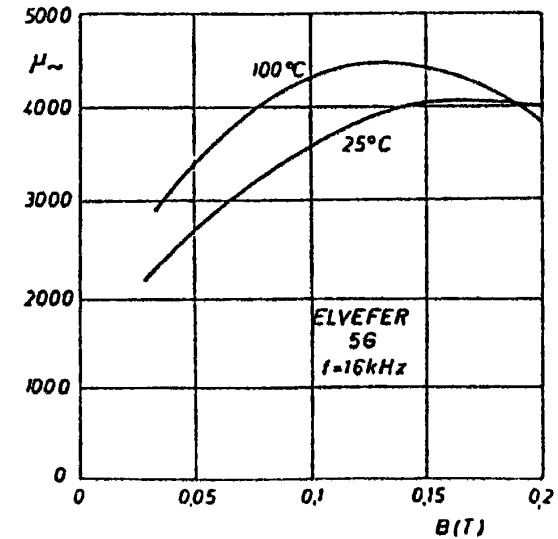
Maksimalna permeabilnost $\mu_{\max}$ (μ_m)

Izmenična (amplitudna permeabilnost $\mu_{\sim}$ (μ_{amp} , μ_a))

$$\mu_{\sim} = \frac{\hat{B}}{\hat{H}} \quad (\text{za absolutne vrednosti})$$

$$\mu_{r\sim} = \frac{1}{\mu_0} \cdot \frac{\hat{B}}{\hat{H}} \quad (\text{za relativne vrednosti})$$

Izmenično permeabilnost je možno podati tudi za efektivne vrednosti:

$$\mu_{\sim} = \frac{B}{H} \quad \text{ozirama} \quad \mu_r = \frac{1}{\mu_0} \frac{B}{H}$$

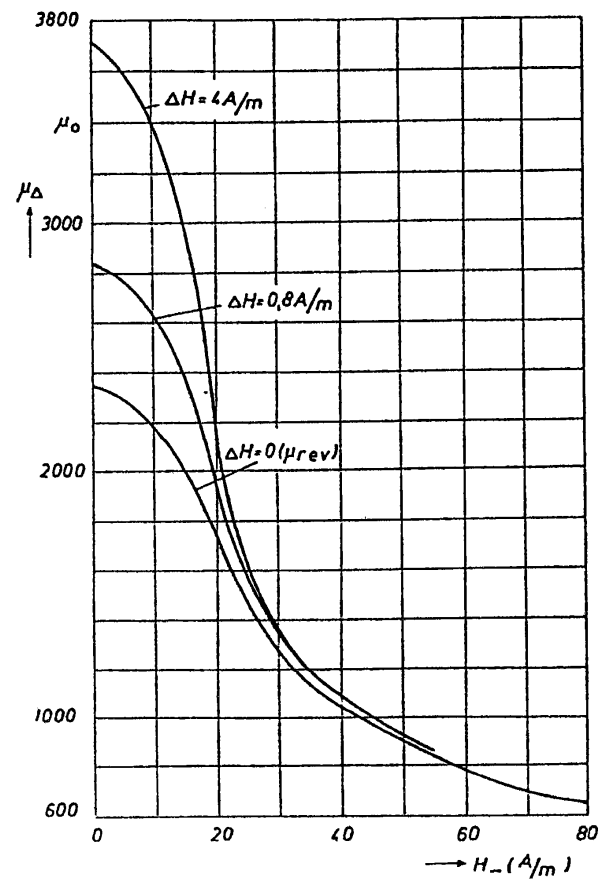

Prirastna ali inkrementalna permeabilnost μ_{Δ}

Če tvorimo razmerje med ΔB in produktom μ_0 s spremembo ΔH pri konstantnem predmagnetanju in periodičnem spreminjanju magnetne poljske jakosti:

$$\mu_{\Delta} = \frac{1}{\mu_0} \cdot \frac{\Delta B}{\Delta H}$$

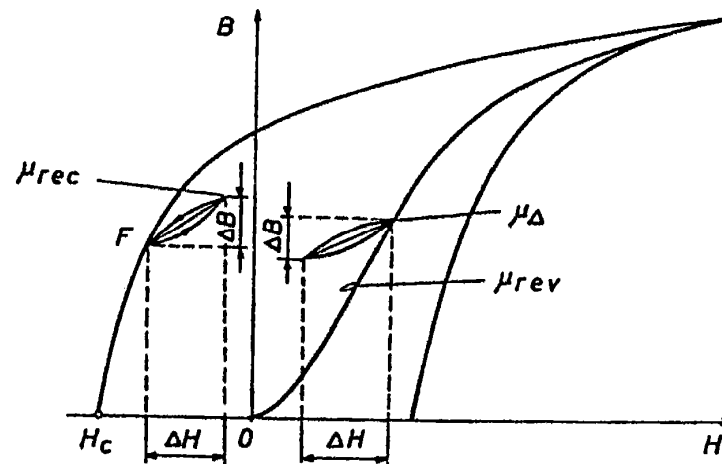
Meritev lahko izvedemo
ž pri $\Delta H = \text{konst.}$ ali $\Delta B = \text{konst.}$

Reverzibilna permeabilnost μ_{rev}

Reverzibilna permeabilnost je primer mejne prirastne permeabilnosti, če gre $\Delta H \rightarrow 0$

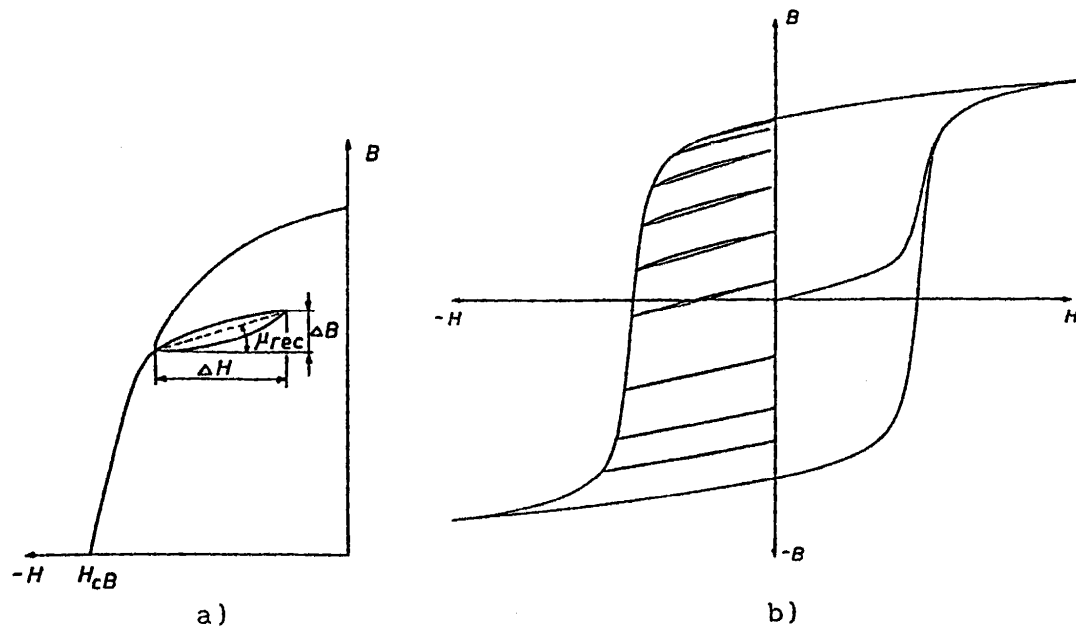
$$\mu_{rev} = \lim_{\Delta H \rightarrow 0} \mu_{\Delta} = \frac{1}{\mu} \cdot \frac{dB}{dH}$$

Prirastna, reverzibilna in permanentna permeabilnost

Permanentna permeabilnost μ_{rec}

$$\mu_{rec} = \frac{1}{\mu_0} \cdot \frac{\Delta B}{\Delta H}$$

Permanentna permeabilnost:

a) razlaga,

b) izmerjena permanentna permeabilnost pri Alnico materialu

Efektivna permeabilnost μ_e

Efektivna permeabilnost ni konstanta materiala, ampak konstanta jedra, ker je zelo odvisna od njegove oblike in od dimenzij

$$\mu_e \cong \frac{l_j}{l_z}$$

Navidezna permeabilnost μ_{app}

$$\mu_{app} = \frac{L_j}{L_0}$$

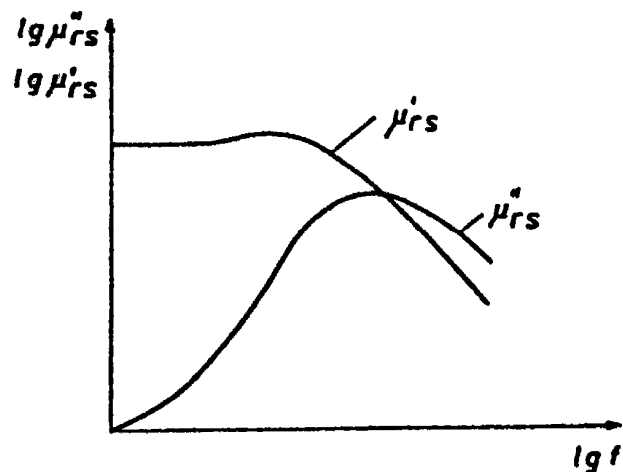
pomeni razmerje med induktivnostjo tuljave z jedrom L_j in brez jedra L_0 :

Kompleksna permeabilnost

Impedanco tuljave v serijski vezavi lahko zapišemo:

$$\underline{Z} = R_{js} + j\omega L_s = j\omega \underline{\mu}_{rs} \cdot L_0$$

$$\underline{\mu}_{rs} = \frac{L_s}{L_0} - j \frac{R_{js}}{\omega L_0} = \mu_{Ls} - j\mu_{rs}$$

Kompleksna permeabilnost feritnega jedra

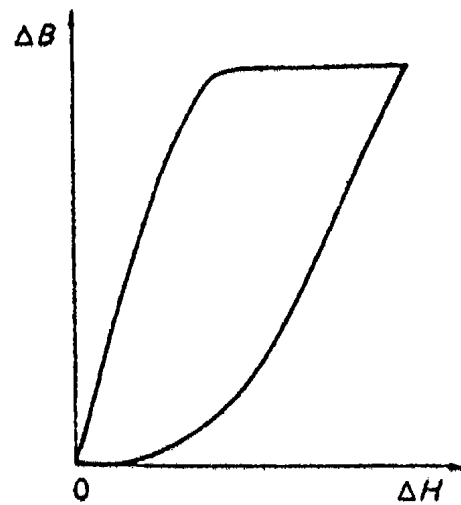
$$\underline{\mu}_{rs} = \mu'_{rs} - j \cdot \mu''_{rs}$$

$\mu_{Ls} = \mu'_{rs}$ je realna induktivna relativna permeabilnost, ki je dejansko enaka do sedaj obravnavani relativni permeabilnosti

$\mu_{Rs} = \mu''_{rs}$ je uporovna permeabilnost, ki vsebuje izgube.

Impulzna permeabilnost μ_p

$$\mu_p = \frac{1}{\mu_0} \cdot \frac{\Delta B}{\Delta H}$$

Histerezna zanka pri impulznem magnetenju

Magnetne izgube

Pri magnetenju jeder v šibkih poljih opazujemo izgube s pomočjo upornosti.

Razliko med skupno upornostjo in enosmerno upornostjo imenujemo izmenična upornost jedra in je:

$$R_j = R_c - R_{-}$$

$$R_j = R_v + R_h + R_n$$

$$R_v = v \cdot L \cdot f^2$$

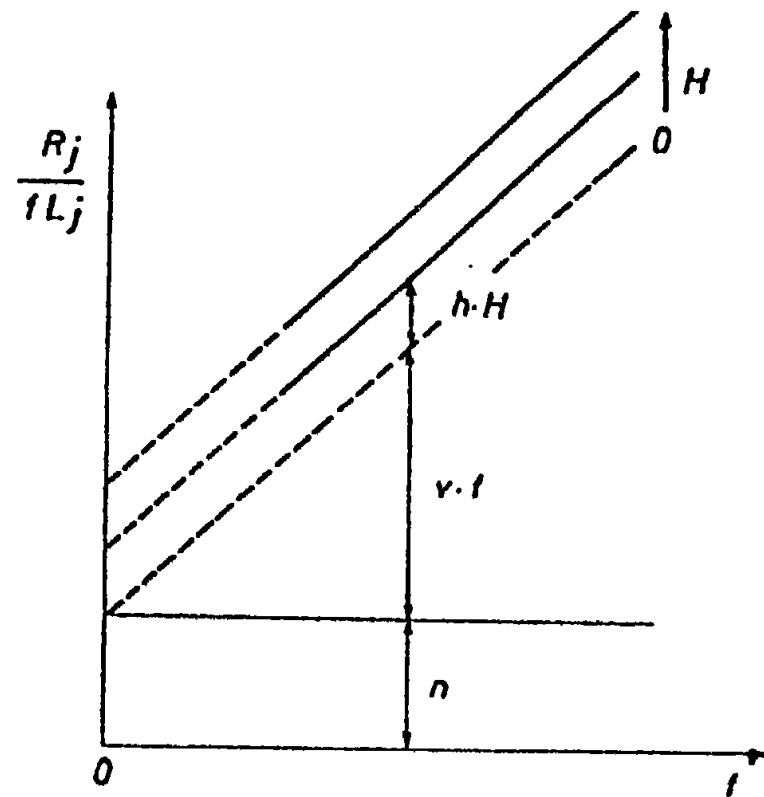
$$R_h = h \cdot L \cdot f \cdot H$$

$$R_n = n \cdot L \cdot f$$

Enačbo 5.63 lahko zdaj napišemo v naslednji obliki:

$$R_j = v \cdot L \cdot f^2 + h \cdot L \cdot f \cdot H + n \cdot f \cdot L$$

$$\frac{R_j}{f \cdot L} = v \cdot f + h \cdot H + n$$

Izgubni faktor in kvaliteta

Izgubni faktor:

$$\operatorname{tg} \delta_j = \frac{R_j}{\omega L} = \frac{1}{2\pi} (h \cdot H + v \cdot f + n)$$

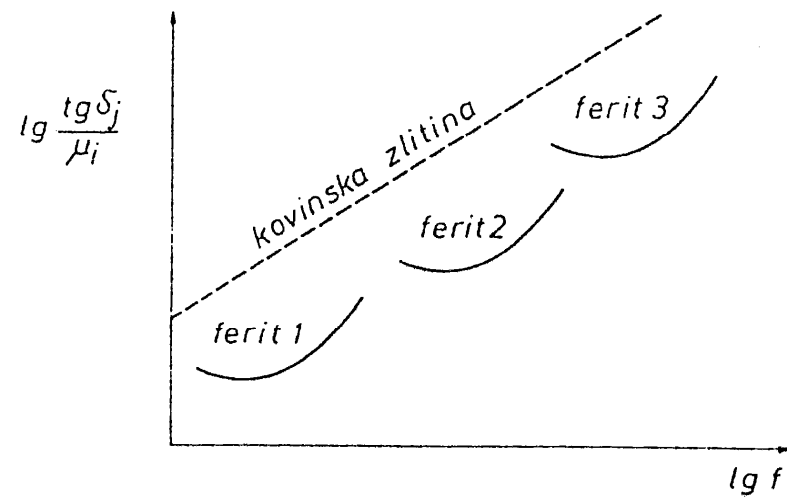
Z recipročno vrednostjo $\operatorname{tg} \delta_j$ dobimo podatek o kvaliteti (dobroti) magnetnega jedra:

$$Q = \frac{1}{\operatorname{tg} \delta_j} = \frac{\omega L}{R_j}$$

Ker se začetna permeabilnost μ_i spreminja tudi z zračno režo, dobimo s kvocientom:

$$\frac{\operatorname{tg} \delta_j}{\mu_i} = \operatorname{tg} \delta_{jr} \quad \text{relativni izgubni faktor}$$

↘ konstanta materiala, ki je neodvisna od oblike

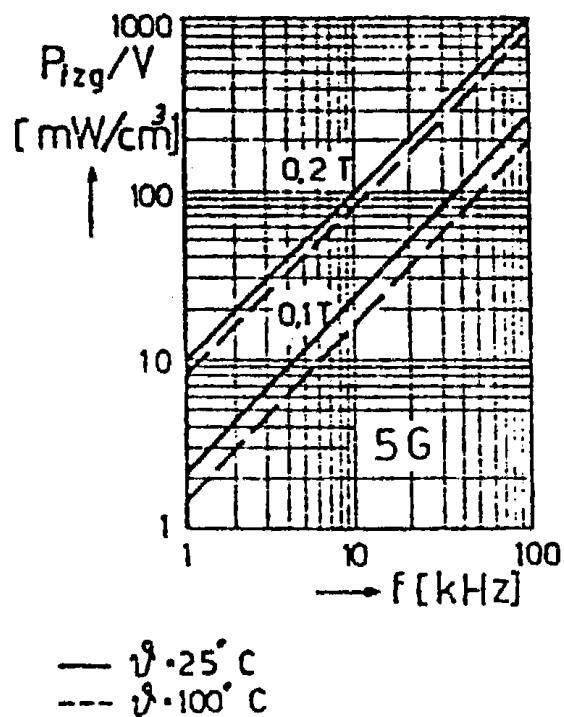

Odvisnost izgubnega faktorja od frekvence

Specifične izgube premagnetenja

$$P_{izg} = P_v + P_h$$

Primer:

Specifične izgube Elvefer feritov tipa 5G

V energetskih napravah pogosto uporabljamo magnetne pločevine. Na osnovi izkušenj izračunavamo za pločevinasta železna jedra specifične magnetne izgube s pomočjo približnih enačb:

- izgube zaradi vrtilčnih tokov:

$$P_v \cong 0,26 \cdot \frac{d^2 \cdot f^2 \cdot \hat{B}^2 \cdot \lambda}{\rho} \quad \left[\frac{W}{kg} \right]$$

- histerezne izgube:

$$P_h \cong 0,004 \frac{f \cdot H_c \cdot \hat{B}}{\rho} \quad \left[\frac{W}{kg} \right]$$

kjer pomenijo:

d - debelina pločevine v cm,

f - frekvenca v Hz,

H_c - koercitivna jakost magnetnega polja,

$\hat{B}$ - temenska gostota magnetnega pretoka v T,

λ - specifična prevodnost v S/m,

ρ - gostota v g/cm³.

Ukrepi za zmanjšanje izgub:

- ⇒ Zmanjšati specifično električno prevodnost (povečati električno upornost). Pri kovinskih materialih dosežemo to z legiranjem (Fe npr. legiramo s Si) ali z uporabo nekovinskih, keramičnih magnetnih materialov; feriti imajo npr. 10^6 do 10^{12} - krat večjo specifično upornost kot feromagnetne pločevine in imajo zanemarljive vrtilne izgube;
- ⇒ Uporabiti prahasto tehnologijo. Material zdrobimo v droben prah, ki ga nato med seboj vežemo z izolacijskim materialom. S tem učinkovito zmanjšamo vrtilne tokove v prostoru in ne samo v dveh dimenzijah kot pri lameliranju;
- ⇒ Lamele pločevine čim bolj stanjšati (tehnološke in ekonomske omejitve). V energetskih napravah so debeline pločevin običajno okrog 0,5 mm.
- ⇒ Lamele med seboj izolirati;
- ⇒ Uporabiti materiale s čim ožjo histerezo zanko;
- ⇒ Vplivati na kristalno strukturo materiala.

Izgube v vrtilnem magnetnem polju

- V vrtilnem polju se histerezne izgube obnašajo drugače kot v izmeničnih poljih.
- Pri nižjih gostotah magnetnega pretoka so histerezne izgube v vrtilnem magnetnem polju P_{vh} večje kot v izmeničnem, pri višjih gostotah pa manjše.
- Raziskave na magnetni pločevini Fe - Si s 3 % Si so pokazale, da je pri majhnih poljih razmerje $P_{vh} : P_h \cong 2 : 1$, pri gostotah nasičenja pa okrog 0,6 : 1.

Magnetna anizotropija

Najbolj pogosto nas zanimata anizotropija magnetenja (opazujemo μ) in izgubna anizotropija (opazujemo specifične izgube premagnetenja) v odvisnosti od smeri.

Izgubna anizotropija

$$A_i(\%) = \frac{P_p - P_v}{P_p + P_v} \cdot 100$$

ali

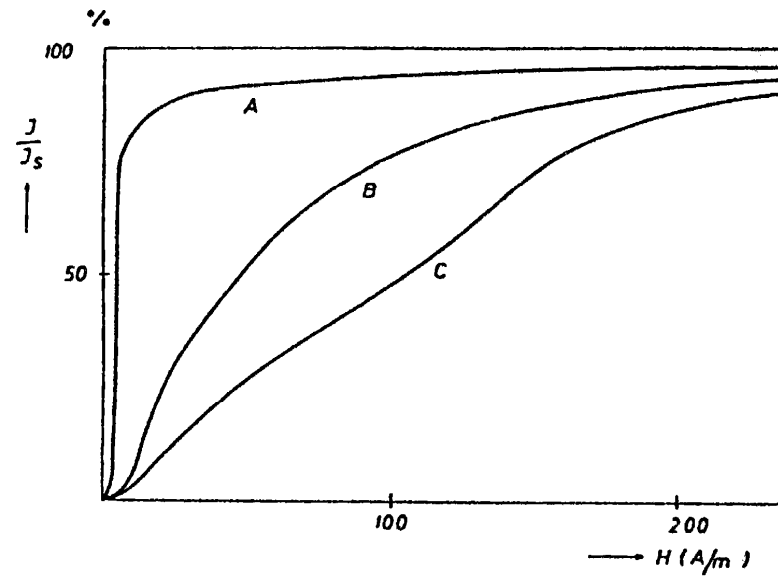
$$A_i(\%) = \frac{P_{\max} - P_{\min}}{P_{\max} + P_{\min}} \cdot 100$$

Magnetno tehnično anizotropijo pa dobimo iz enačbe:

$$A_i(\%) = \frac{\mu_v - \mu_p}{\mu_v + \mu_p} \cdot 100$$

$$A_i(\%) = \frac{\mu_{\max} - \mu_{\min}}{\mu_{\max} + \mu_{\min}} \cdot 100$$

Magnetilne krivulje zlitin $Fe_{12,5}Ni_{87}$ (permalloy) ohlajane od $600\text{ }^{\circ}C$ navzdol.

- magnetno polje je bilo v prednostni smeri,
- ohlajanje brez magnetnega polja.
- magnetno polje je bilo pravokotno na prednostno smer.

Spremenljivost magnetnih lastnosti

Spremembe so lahko

- (1) reverzibilne ali
- (2) ireverzibilne

Magnetni in električni temperaturni koeficienti materialov

Material	Reverzibilni koeficient [%/K]
feriti	0,2 (magnetni)
Sm - Co magneti	0,05 (magnetni)
Nd - Fe - B magneti	0,15 (magnetni)
Cu	0,39 (električni)
Al	0,41 (električni)

Spremenljivost magnetnih lastnosti

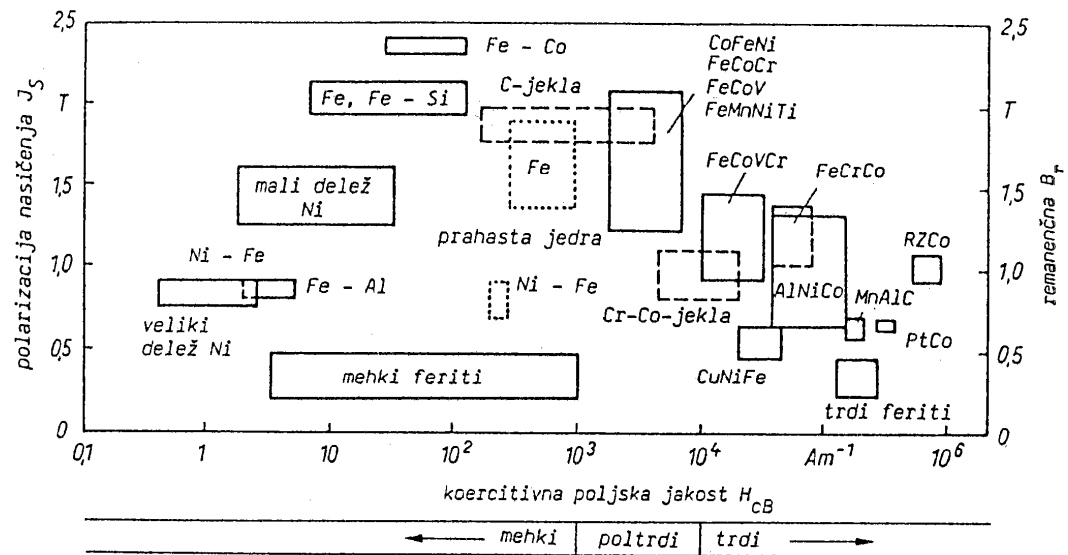
Pri ireverzibilnih spremembah pa ločimo:

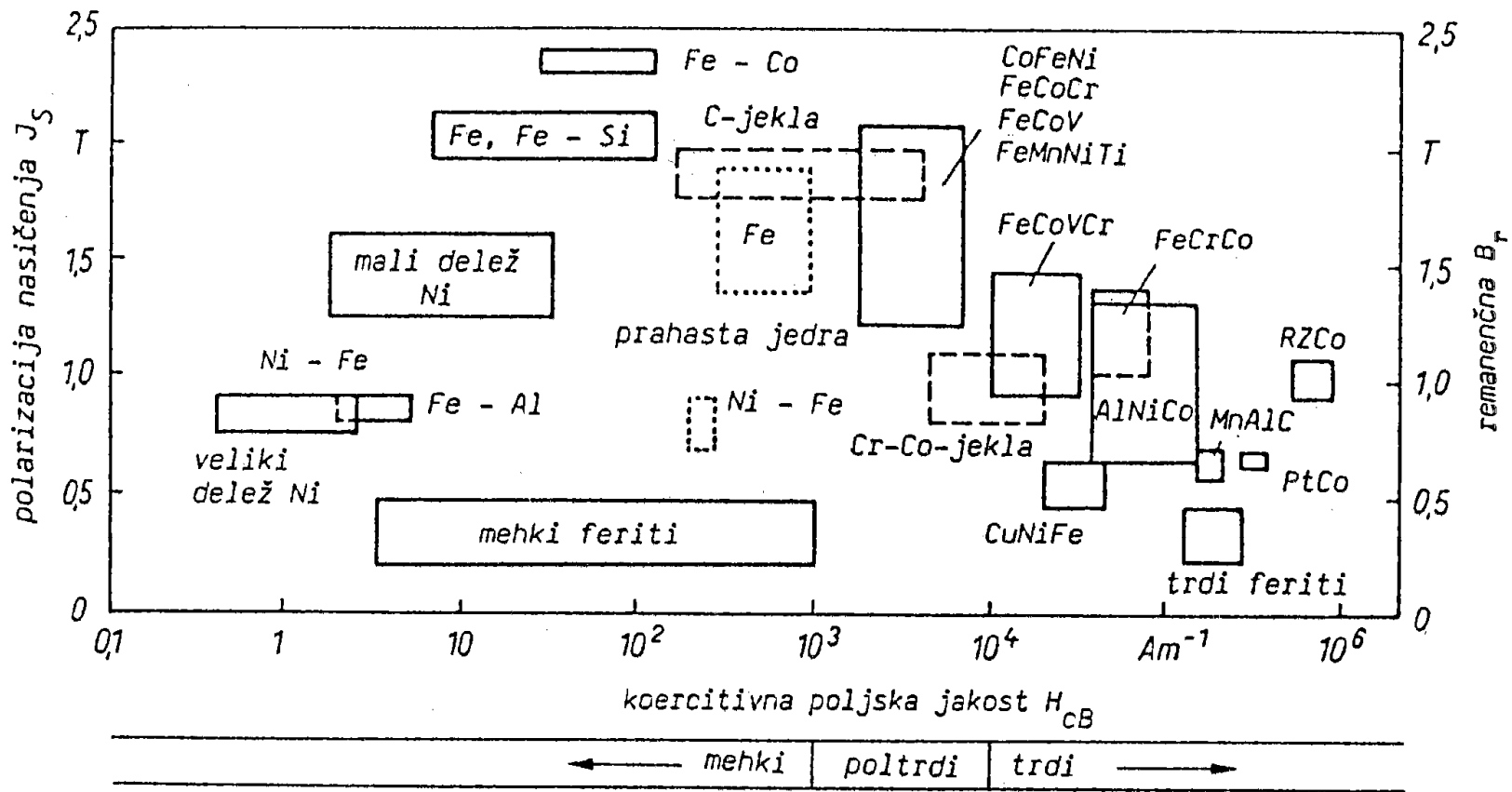
- (1) popravljive
- (2) nepopravljive
- (3) stabilizacijske

Razdelitev magnetnih materialov

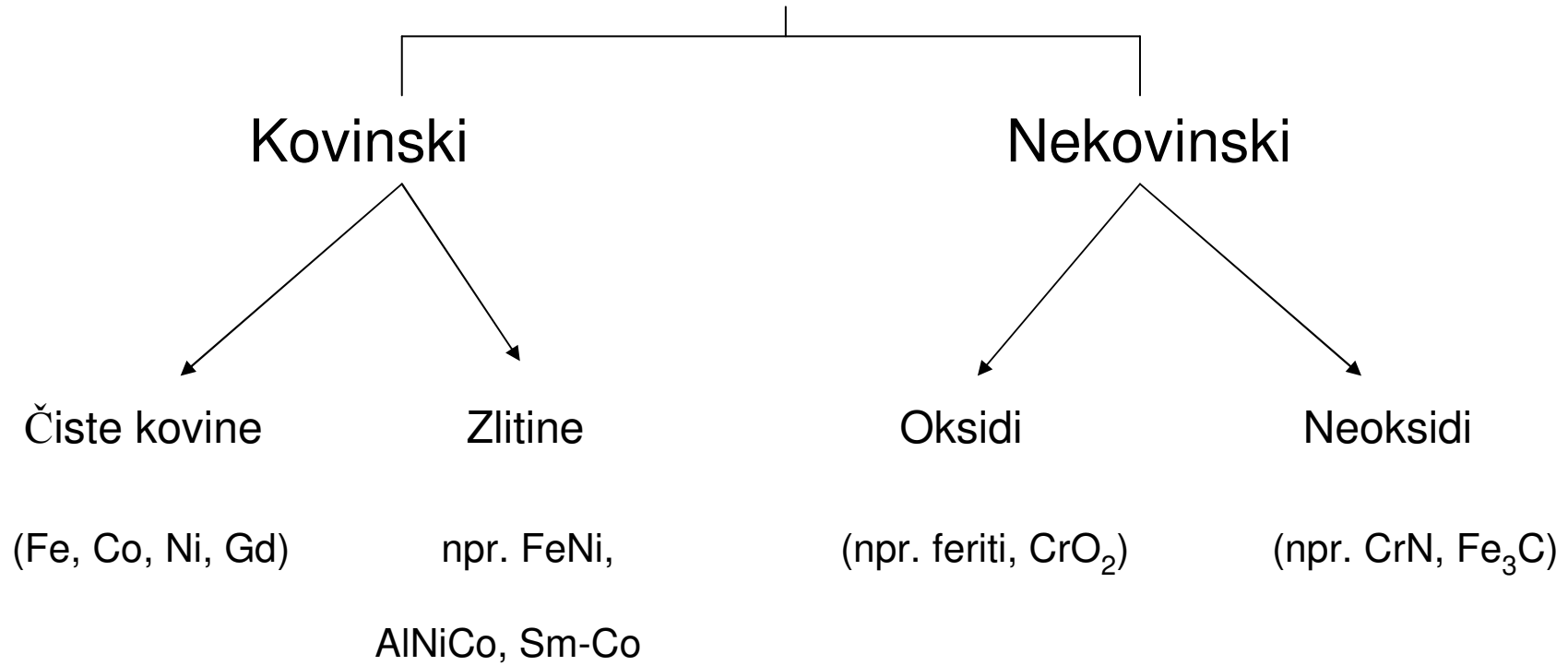
Magnetno mehki

Magnetno trdi

Magnetni materiali

Postopki za izdelavo magnetnih materialov

Metalurška tehnologija

- Taljenje in zlivanje
- Gnetenje
- Termična obdelava

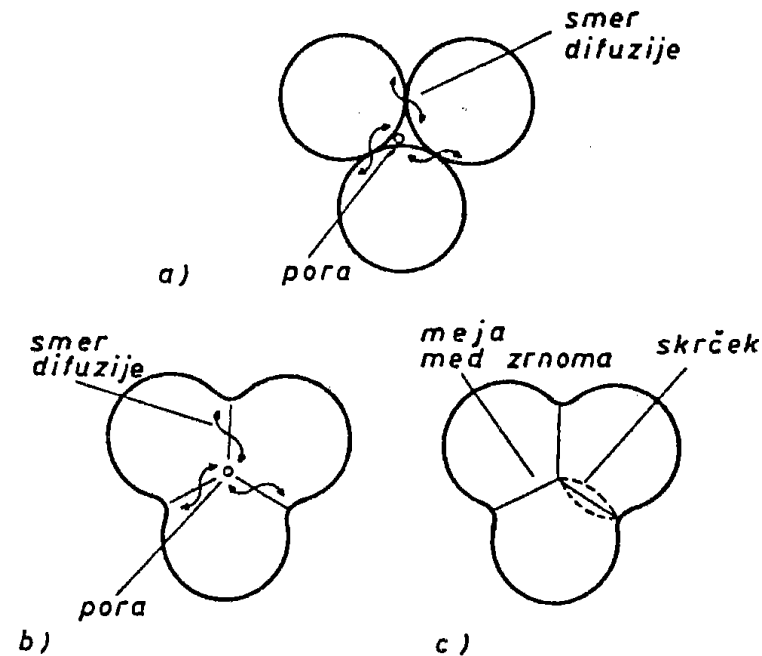
Izdelava prahastih magnetnih materialov

- Izdelava prahu
- Izoliranje
- Predpriprava za stiskanje
- Stiskanje
- Strjevanje

Izdelava sintranih trajnih magnetov

- Izdelava prahu
- Mešanje
- Posamezne komponente čistih kovin, ki so v obliki prahu, pomešamo med seboj v želenem razmerju.
- Stiskanje. Pritisk niha z ozirom na kakovost materiala med 500 MPa in 1000 MPa.
- Termična obdelava - sintranje

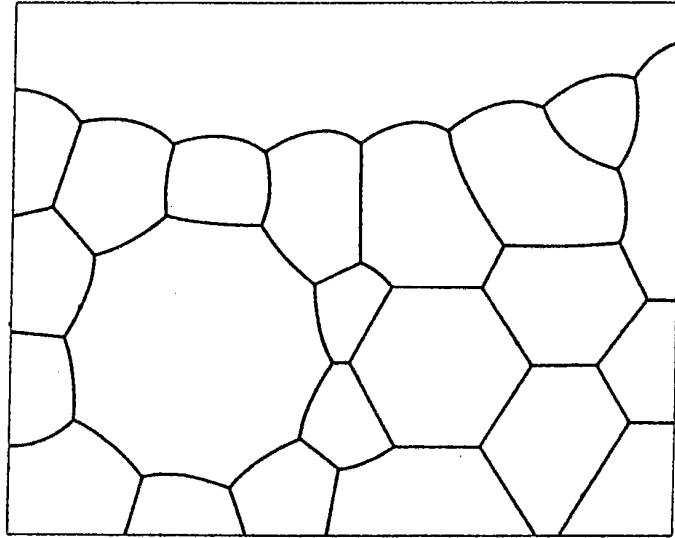
V začetnem stadiju sintranja v trdem stanju je logaritem skrčka premosorazmeren času in proces sintranja se tako izrazi z enačbo:

$$\frac{\Delta L}{L_0} = K \cdot t^n$$

kjer je:

$$K = K_1 \cdot \frac{\delta \cdot \Omega_0 \cdot D}{k \cdot T \cdot r^3}$$

$\Delta L / L_0$ – linearni skrček,
 δ – površinska napetost,
 Ω_0 – atomski volumen,
 D - difuzijska konstanta,
 k - Boltzmanova konstanta,
 T - temperatura,
 r - velikost zrn,
 n - 1/3 - 2/3 (odvisno od mehanizma sintranja).

Prerez materiala po
končanem sintranju

Keramiška tehnologija

Izhodiščne komponente so v splošnem nemagnetne.

Kot osnovni materiali uporabljamo:

Fe_2O_3 (železov ferit),
 MnO (manganov oksid) ali
 MnCO_3 (manganov karbonat),
 ZnO (cinkov oksid),
 MgO (magnezijev oksid) ali
 NiO (nikljev oksid) v prahu.

Izdelava teče v naslednjih korakih:

Mešanje
Peletiranje

Izdelava teče v naslednjih korakih:

- Mešanje
- Peletiranje
- Termična predobdelava
- Drobljenje in mletje
- Oblikovanje in stiskanje
- Sintranje

Vrsta ferita	Frekvenca	Permeabilnost	Uporaba
Mn-Zn	do 100 kHz	3000 - 6000	Miniaturne dušilke, impulzni transformatorji
Mn-Zn	10 - 1000 kHz	1000 - 2500	Filtri, magnetofonske glave
Ni - Zn	100 - 2000 kHz	400 - 1200	Odklonske dušilke pri TV, jedra za uglaševalna vezja
Ni - Zn	500 - 5000 kHz	200	Antenske palice, VF dušilke
Ni - Zn	1 - 15 MHz	100	Antenske palice, lončasta jedra za nihajne kroge
Ni - Zn	5 - 25 MHz	50	Lončasta jedra za nihajne kroge, VF dušilke, paličasta jedra
Ni	preko 25 MHz	15	VF dušilke
Mg - Mn	impulzi	50	Magnetni preklopniki, magnetni ojačevalniki
Mg - Mn	mikrovalovi	-	Vezja za fazni premik

IEC klasifikacija mehkomagnetnih materialov

A - Železa		
B - Mehka jekla z majhno vsebino ogljika (nelegirana jekla)		
C - Silicijeva jekla	<p>C₁ Masivni material</p> <p>C₂ - Pločevina</p>	<p>C₂₁ Izotropna jekla</p> <p>C₂₂ Anizotropna jekla</p> <p>C₂₃ Tanko Si - jeklo</p>
D - Ostala jekla	<p>D₁ - Masivni material</p> <p>D₂ - Pločevina</p>	
E - Zlitine Ni - Fe	<p>E₁ 72 - 83 Ni, E₂ 54 - 68 Ni</p> <p>E₃ 45 - 50 Ni</p> <p>E₄ 35 - 40 Ni, E₅ cca. 30 Ni</p>	Izotropne, anizotropne
F - Zlitine Fe - Co	<p>F₁ 47 - 50 Co</p> <p>F₂ 35 Co, F₃ 23 - 27 Co</p>	Izotropne, anizotropne
G - Zlitine	<p>G₁ Zlitine Fe - Al</p> <p>G₂ Zlitine Al - Si - Fe</p>	
H - Mehkomag. keramika	H ₁ Mehkomagnetni feriti	

Mehkomagnetni materiali v napravah močnostne elektrotehnike

Železa in nelegirana jekla

V laboratorijih je doseglo čisto železo z vsebnostjo 0,002 % C in 0,002 % O:

$$\mu_{maks.} = 220000,$$

$$\mu_{maks.} = 500000. \text{ (brez kisika)}$$

Pri tehniško čistih železih se gibljejo
Magnetne veličine med:

$$\mu_{maks.} = 3000 \text{ do } 50000,$$

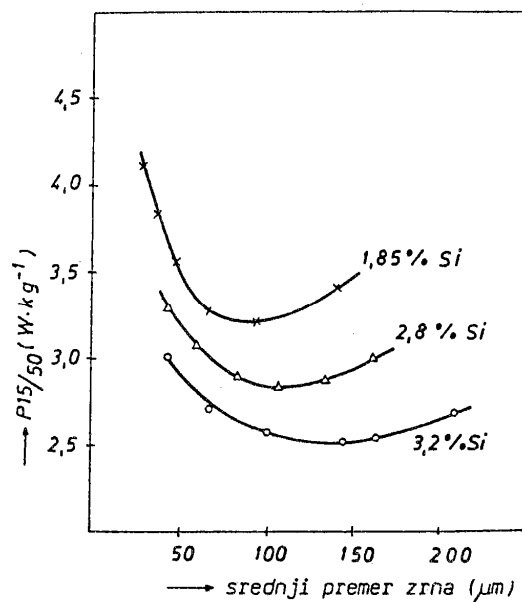
$$B_s = 2,15 \text{ T},$$

$$B_r = 0,8 - 1 \text{ T},$$

$$H_{cB, (statična)} = 6 \text{ do } 100 \text{ A/m},$$

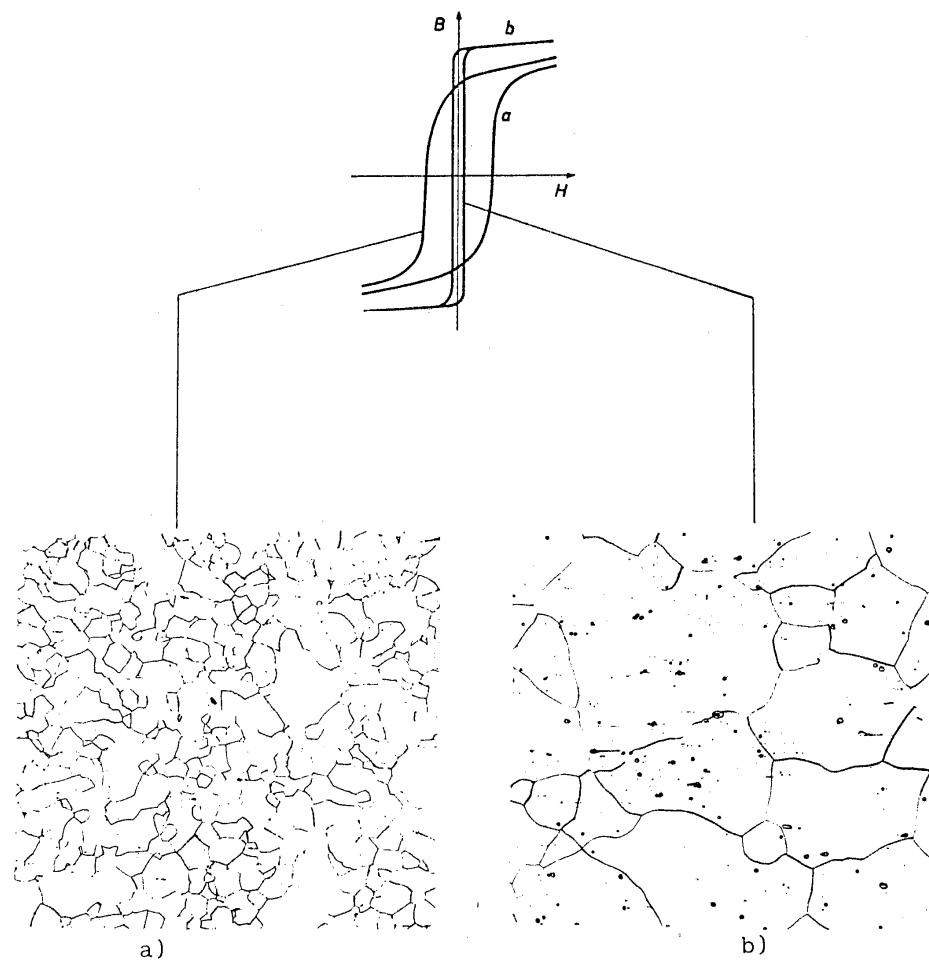
$$\rho = 0,1 \text{ do } 0,13 \times 10^{-6} \Omega m.$$

Vpliv na rast zrn: P, Si

Sprememba histereznih izgub v odvisnosti od srednjega premera zrna železa
($B = 1,5 T$, $f = 50 Hz$)

Primerjava histerezne zanke in zrnatosti »polgotove« pločevine pred žarjenjem (a) in po njem (b).
Metalografski posnetek je 100 x povečava.

Silicijeva jekla

Vpliv silicija na lastnosti železa lahko grobo označimo takole:

vsak odstotek Si v Fe poveča specifično upornost za približno dvakrat, zmanjša pa gostoto magnetnega pretoka nasičenja za približno 0,05 T.

Ker so transformatorji grajeni vedno tako, da je pločevina izrabljena le v smeri valjanja, veljajo le lastnosti, ki jih imajo ti materiali v tej smeri:

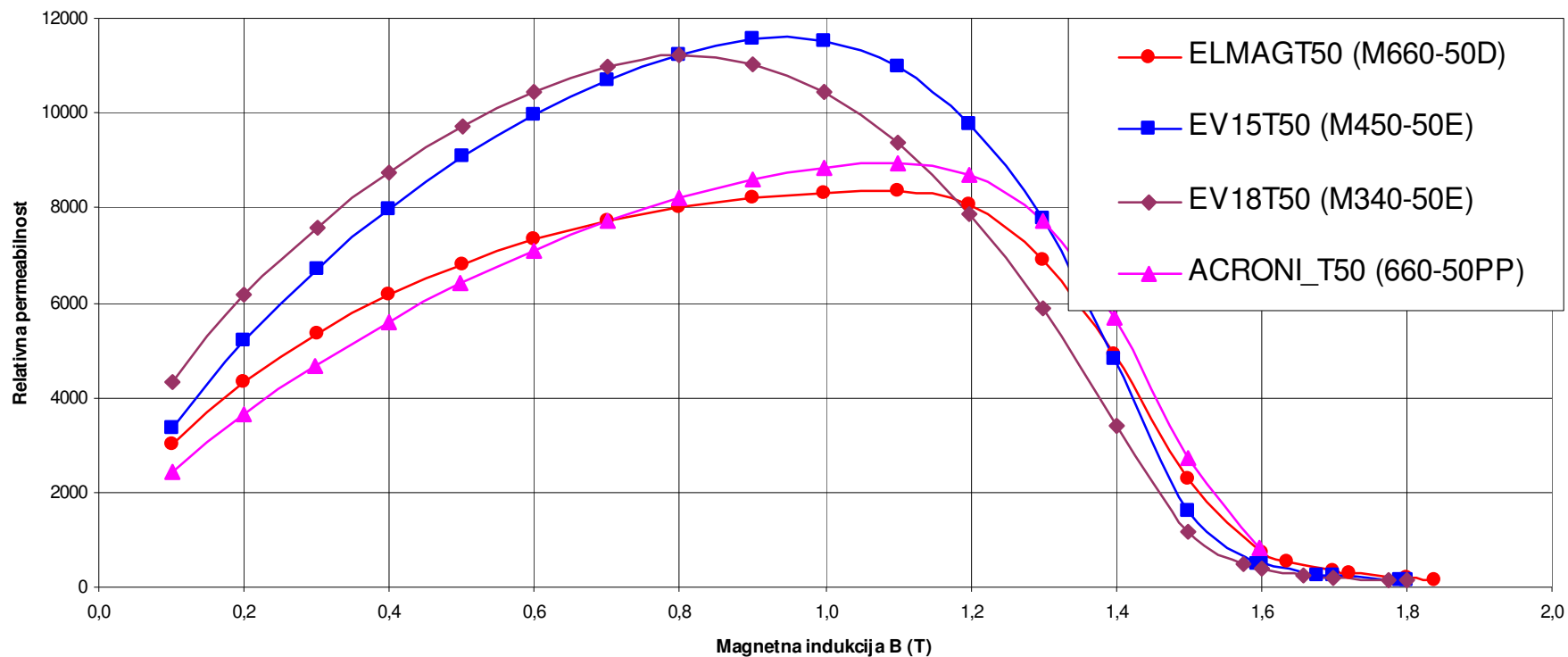
$$P_{15/50} \leq 1 \text{ W/kg},$$

$$\mu_4 \leq 2000 \text{ in } \mu_{maks} \leq 35000,$$

$$H_{cB} \geq 10 \text{ A/m in } B_s \leq 2,03 \text{ T},$$

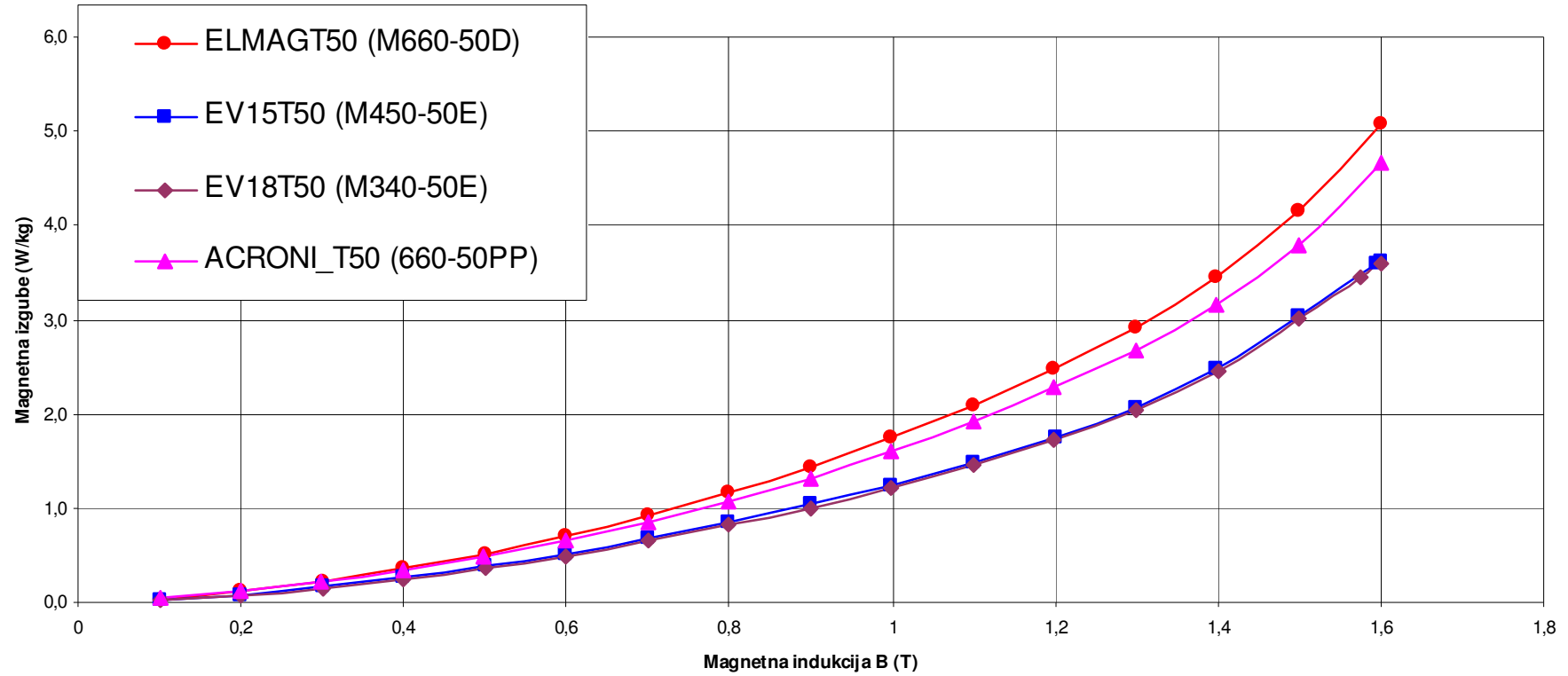
magnetilna krivulja je skoraj stopničasta, saj doseže npr pri $H = 1000 \text{ A/m}$ že $B \approx 1,9 \text{ T}$.

Relativna permeabilnost

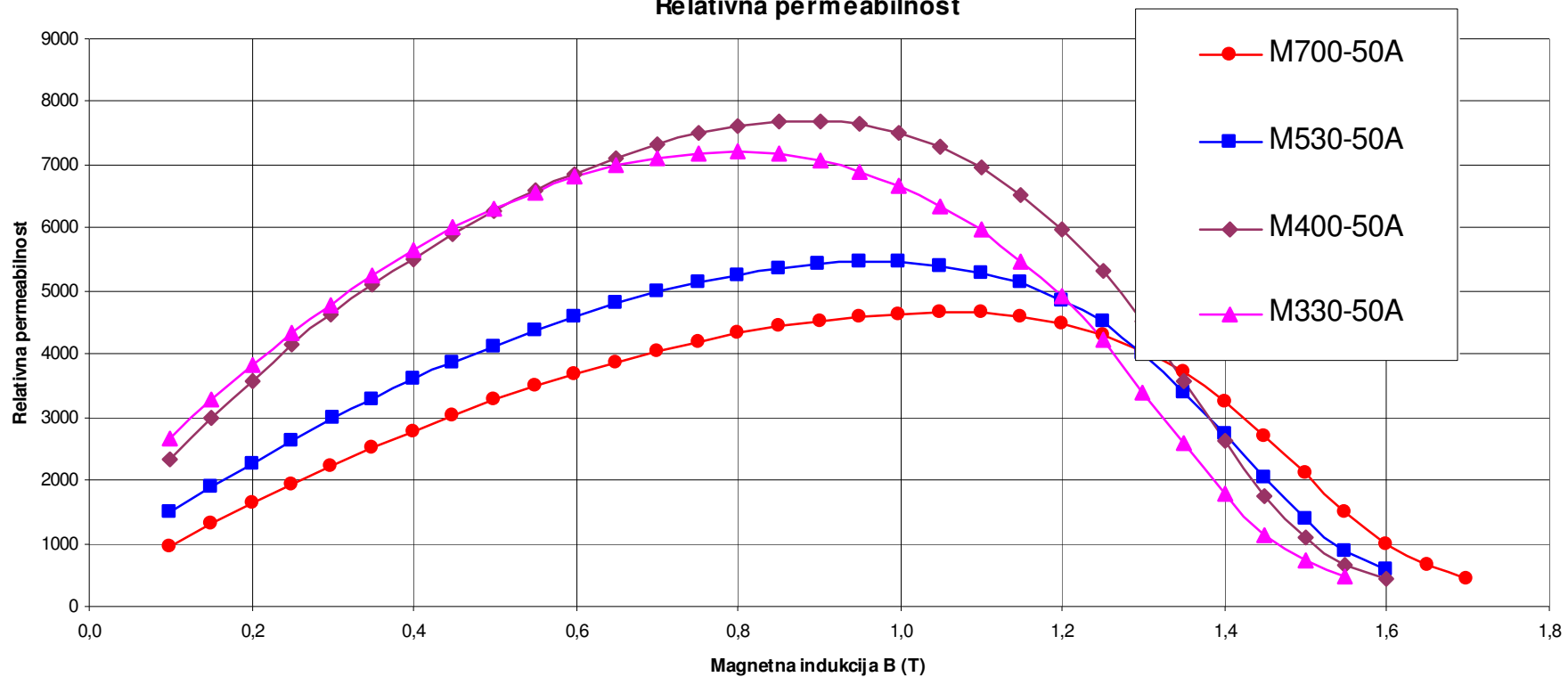
Polgotova neorientirana magnetna pločevina

Krivulja izgub pri magnetenju

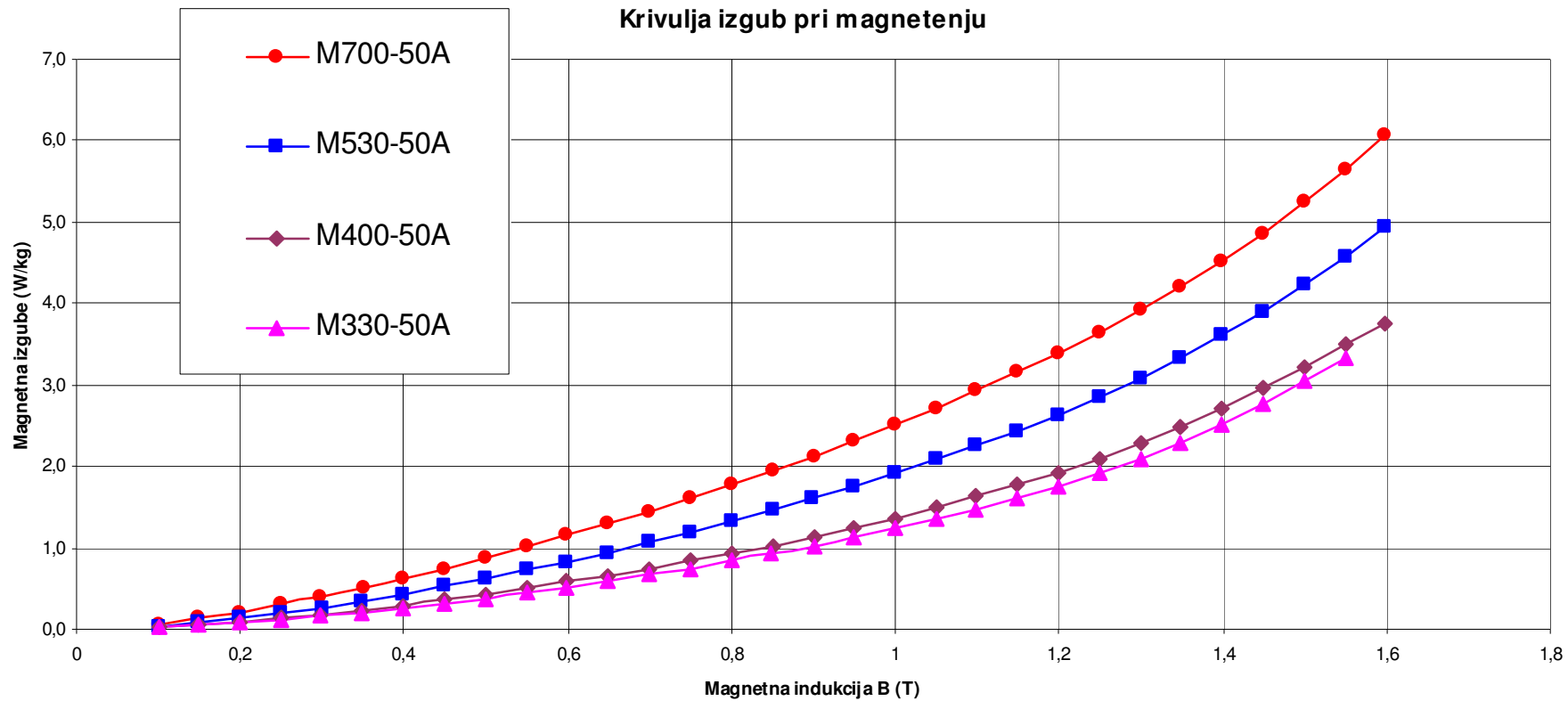

Polgotova neorientirana magnetna pločevina

Neorientirana končno žarjena elektropločevina
Relativna permeabilnost

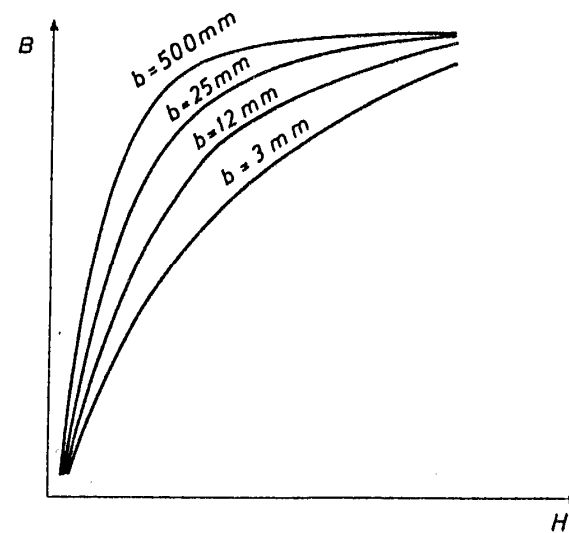
Neorientirana končno žarjena elektropločevina
Krivulja izgub pri magnetenju

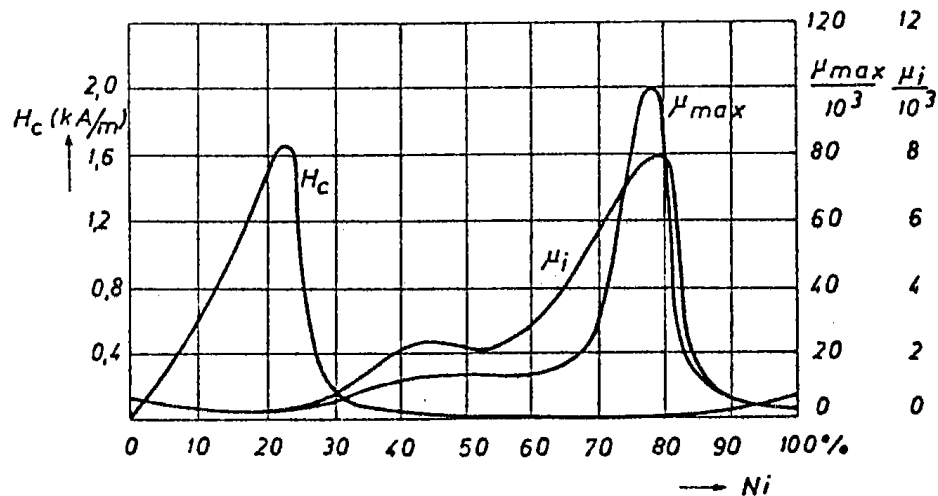
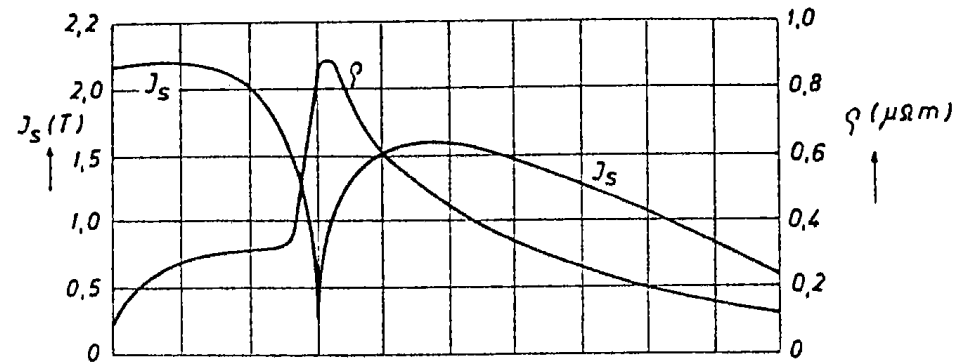
Vpliv mehanske obdelave

Mehanske lastnosti:

- robni efekt

Zlitine FeNi

Zlitine FeNi (72-83%) imajo najvišje začetne permeabilnosti μ_i in najmanjše H_c .

Primer: mumetall (Ni75Fe18Cu5Cr2) z $\mu_4 = 50000$, $H_c = 1,2 A/m$, $\mu_{maks} = 100000$ in $B_s = 0,78 T$. Največjo začetno permeabilnost $\mu_4 = 200000$ ima zlitina supermalloy.

Zlitine FeNi (54-68%) imajo kompromisne lastnosti.

Zlitinam FeNi (45-50%) se zelo spreminjajo lastnosti pod vplivom hladnega preoblikovanja in termičnih postopkov.

Zlitine FeNi (35-40%) so znane predvsem po relativno majhnih začetnih permeabilnosti in tudi po majhnih prirastkih permeabilnosti pri vzbujanju z zunanjim magnetnim poljem.

Zlitine FeNi 30% imajo Curiejeve temperature T_c zelo nizke, med 30°C in 120°C, njihova B-T karakteristika pa je linearna.